

ВІТАЛІЙ ЯРЕМЧУК

УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ІСТОРІЯ

ПОСІБНИК

Острог
2017

УДК 931.1:32

ББК 63

Я 72

*Рекомендовано рішенням Вченої ради
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 13 від 27 квітня 2017 р.)*

Автор: Яремчук Віталій Петрович, доктор історичних наук, професор кафедри історії Національного університету «Острозька академія». Адреса: vitaliiaremchuk@gmail.com

Рецензенти:

Зашкільняк Л. О. (д. і. н., проф., Львівський національний університет імені Івана Франка);

Масненко В. В. (д. і. н., проф., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького);

Тельвак В. В. (д. і. н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка);

Ясь О. В. (д. і. н., Інститут історії України НАН України).

Яремчук В. П.

я 72 Українська історіографія: суспільно-політична історія: посібник. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. – 288 с.

ISBN 978-617-7328-52-9

У книзі здійснено спробу аналізу української історіографії академічної доби (з кінця XVIII ст. до нинішнього часу) через призму суспільних і політичних контекстів її історії. Не випускаючи з уваги інтелектуальних, персональних, інституційних вимірів українського професійного історіописання, автор пропонує модель національної історіографії як передусім суспільно-політичного явища.

Посібник призначений для студентів, слухачів магістерських програм і аспірантів історичних факультетів, а також для професійних істориків. Окрім того, він може бути корисним для широкого кола читачів, небайдужих до минулого й сучасного української історіографії.

**УДК 931.1:32
ББК 63**

ISBN 978-617-7328-52-9

© Яремчук В. П., 2017

© Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017

**Пам'яті
Миколи Павловича Ковальського**

ЗМІСТ

Вступ	7
-------------	---

1. ЧОМУ І ЯК УТВЕРДЖУВАЛАСЯ НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ

1.1. Європейський політичний та інтелектуальний контексти ...	21
1.2. «Славная ветвь российской истории»: імперія та українське історіописання наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	35
1.3. Імперські клопоти з нацією та українська історіографія: середина – друга половина XIX ст.	59
1.4. Творячи Україну через минуле: утвердження національної історії (1890-ті – початок 1920-х рр.)	84

2. У ТІНІ СЕРПА І МОЛОТА: ІСТОРІЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

2.1. Від «золотої доби» 1920-х до історіографічної «пустелі» 1930-х років	113
2.2. Чому і як сталінський режим переписував українське минуле	135
2.3. Історіографічна відлига на тлі політичної: досягнення і ліміти (1953–1972 рр.)	153
2.4. Історична наука в УРСР в умовах політичної реакції 1970-х, кризи 1980-х років і розпаду радянської системи	183

3. СИЛА І СЛАБКІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ В НЕКОМУНІСТИЧНОМУ СВІТІ

- 3.1. Плоди свободи: українська історіографія
в еміграційному/діаспорному контексті 207
- 3.2. Українські історики в міжвоєнних західноукраїнських
анклавах: в обороні й пошуках національної ідентичності 219

4. ІСТОРИКИ Й ІСТОРІЯ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

- 4.1. Українські історики у взаєминах з державою
і суспільством: (не)усвідомлення свободи
й відповідальності 233
- 4.2. Національна історія в мінливому (українському) світі 249
- Вибрана бібліографія 271
- Іменний покажчик 278

Вступ

Українська академічна історіографія має вже понад два століття власної історії. За цей тривалий період професійна історична думка українських істориків витворила «великий ланцюг» базових ідей та історичної інформації, які забезпечили і продовжують забезпечувати спільність, знану спочатку як український етнос, згодом – українська нація, науково релевантним образом минулого, й одночасно надала і продовжує надавати історичні аргументи для самого буття цього суб'єкта соціального простору. Власне, фахова історіографія будь-якого окремого суспільства модерної доби, організованого в розмаїті способи (наднаціональна/імперська спільність, етнос, етнічна нація, громадянська/політична нація) є наукою, базованою на вироблених інтернаціональних (міжнародних) стандартах, та водночас суспільним феноменом, який рухають інтереси, потреби, виклики, що стоять перед цією окремою спільністю в певний період. Завдяки такій амбівалентній природі історична наука, не втрачаючи зв'язку з поточним соціальним життям і попри обмеженість у пізнанні минулого, залишається здатною максимально правдиво «розкривати» його.

У процесі «виготовлення історії» названі щойно наукові стандарти та соціальний контекст, у якому перебуває історик, вступають у складні, доволі заплутані взаємини й комбінації. Від того, який складник творчості вченого переважає – фахові вимоги чи «вимоги часу» – значною мірою залежить і кінцевий результат – текст із ретроспективним знанням. Що активніше суспільство «винаймає» істориків і покладається на них у пошуку відповідей на «злободенні» питання, то, очевидно, історики більше віддаляються від станції «наука» і мігрують на станцію «суспільна кон'юнктура», і навпаки. Випадок історії української історіографії цікавий тим, що до останнього часу її рухали за допомогою насамперед соціального «пального». Шляхетні наміри істориків-

романтиків XIX ст. про звільнення українського народу від імперських кормиг, прагнення істориків-марксистів радянської доби визволити його з-під віковичного «класового гноблення» і національно-визвольні мотиви істориків-діаспорян – ці й інші інтенції повсякчас привносили у фахові дослідження минулого істотний складник соціальної актуальності й робили українську історіографію значною мірою її заручницею.

Звичайно, що суспільно-політичний «двигун» не був і не є єдиним із-поміж «сил», що надають процесу історіописання, зокрема й українського, відповідної динаміки. Методологічний інструментарій та теоретичні погляди історика на сутність процесу «виробництва» знань з історії, джерела, які є в його розпорядженні, індивідуальні риси вченого (його прагнення, моральні якості, людський і професійний досвід (знання, уміння, навички, звички), соціально та біологічно зумовлені особливості психіки (зокрема, інтереси і схильності, характер, темперамент, здібності, мислення, інтелект, воля, пам'ять, уява) та конкретні психічні стани (наприклад, піднесеність чи туга, радість чи образа)), його світогляд (етичні, естетичні, соціальні, політичні ідеї й цінності, які він сповідує), соціокультурний контекст, який його оточує і який впливає на той самий світогляд (залученість у певні родинні, локальні, професійні, конфесійні та інші зв'язки) – це далеко не повний перелік чинників, які впливають на інтелектуальну діяльність фахового історика.

Історики історіографії намагаються дати раду з цим розмаїттям аспектів, наявних у творенні наукових текстів. Відтак виокремлюють два ключові шари, які сукупно визначають об'єкт історії історіографії: це поєднання *інтелектуальної* та *соціальної* історії цієї науки. Перша зосереджена на вивченні ідей і висновків, яких доходять фахові дослідники минулого, керуючись усталеними правилами свого «ремесла», а також їхньої циркуляції в просторових і темпоральних вимірах. Вона характеризує результат історикових професійних зусиль. Друга спрямована на дослідження всього того «прихованого» масиву соціальних фактів (т. зв. позанаукових чинників), які неявно (на відміну від результатів попе-

редніх досліджень, джерел і методології) позначаються на історикових текстах. Дослідники історії історіописання подрібнюють ці «великі» проблеми на вужчі предметні складники (які іменують зазвичай *жанрами* історії історіографії, їх можна також уважати *субдисциплінами* історії історіографії). Зокрема, виокремлюють *проблемну історіографію* (спрямована на опрацювання внеску істориків у дослідження окремих історичних проблем), *інституційну історіографію* (вивчає певні формальні й неформальні середовища, у які об'єднуються фахівці), *біоісторіографію/персоналіїну історіографію* (цікавиться долями окремих учених і їхнім місцем у розвитку історичної науки). До одного з таких жанрів, який можна вивчати (особливо в контексті українського історіописання), проте ще теоретично не окресленого в попередній спеціальній літературі, належить *суспільно-політична історія історіографії*. Наш посібник – це спроба дефініювати цю субдисципліну і прикласти її до «українського» випадку. Зазначене вимагає докладних пояснень, яким присвятимо подальший виклад у вступній частині книги.

Отже, об'єкт цієї праці – *історія українського історіописання так званої академічної доби*. Ідеться, по-перше, про історію професійної діяльності українських істориків, спрямованої на дослідження, репрезентацію та поширення знань про минуле (відтак застосуватимемо також синонімічні словосполучення *історія української історіографії*, *історія української історичної науки*). По-друге, під поняттям *українські історики* розуміємо всіх представників цієї не найдревнішої професії, які свідомо чи несвідомо своєю науковою активністю (насамперед текстами) «працювали» на умовний «український проект» – комплекс уявлень (у випадку істориків – уявлень про минувшину), які спричинилися/спричиняються до усталення й утвердження українського етносу/нації та держави безвідносно до конкретнішого змістового наповнення цих понять. Зважаючи на такий підхід, наголошуємо, що він передбачає зарахування до кола українських істориків учених як українського, так і неукраїнського походження; тих, які були/є пов'язані місцем життя та праці з етнічно українською територією або ж проживали/проживають за її межами, але ідентифікували/ідентифікують

себе з Україною й українським етносом/нацією; тих, хто не мав (як більшість українських учених XIX ст.) сучасної української ідентичності, тому що не міг її мати через невиробленість для того часу такого поняття, чи з інших причин. По-третє, під початком *академічної доби* розуміємо період у розвитку світової та зокрема й української історіографії, коли було започатковано творення сучасної конвенційної системи вимог до історичного ремесла, завдяки якій воно почало трансформуватися з різновиду красного письменства чи філософствування у власне науковий фах (історичну науку визнають такою донині попри суттєві зміни в розумінні її завдань і можливостей упродовж двох останніх сторіч). За загальною згодою істориків історіографії, процеси «онаучнення»/професіоналізації світового історіописання розпочалися наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст., в українській історіографії вони мали місце приблизно тоді само.

Після з'ясування об'єктного поля цього посібника доцільно перейти до визначення тієї сфери українського історіописання, на яку безпосередньо буде спрямована авторська пізнавальна активність і яку традиційно іменують *предметом* дослідження. Таким є суспільно-політична історія української історіографії наукового етапу її існування. Який зміст, на нашу думку, стоїть за щойно виокремленим терміном?

Уважаємо, що суспільно-політична історія (української) історіографії має своїм предметом низку явищ і процесів суспільно-політичного життя, які істотно впливають на професійне історіописання, а також відображення цих явищ і процесів в ідейно-розмаїтому інтелектуальному ландшафті, який конструюють історики. Докладніше йдеться про чотири умовні взаємопов'язані аспекти цього поняття: суспільство, політичну сферу, істориків і їхні тексти.

Найскладнішим для інтерпретації аспектом є *суспільство/соціум*. Не ставимо за мету дати бодай приблизно адекватну сучасним уявленням соціологічної науки відповідь на питання: що це таке та «з чим його їдять». Нас цікавлять лише ті виміри цього поняття, які безпосередньо стосуються процесу професійного іс-

торіописання, зокрема його українського «відламу». (Українське суспільство було і залишається доволі умовним поняттям, оскільки ділилося і ділиться на різноманітні соціальні й ідейно-політичні (а до Другої світової війни й територіально-адміністративні) групи (страсти, категорії, середовища). Воно мало/має різні духовні потреби, із-поміж яких потреба мати науково обґрунтований погляд на історію (передусім історію цього самого «суспільства»), очевидно, не найбільш пекуча. Воно час від часу «звертається» до фахових істориків задля того, щоб отримати відповіді на конкретні питання. (Ці питання (в Україні) ставили/ставлять різним способом – через безпосереднє звернення до фахівців, шляхом обговорення «історичних» тем у ЗМІ, з участю в комемораціях та з відвідуванням «історичних» місць/«місць пам'яті» та ін.). Традиційно такі вияви суспільного інтересу до професійного історіописання називають *соціальним замовленням*. На рівні задоволення індивідуальних інтересів фахівці здатні пояснити чийсь родовід чи дати змогу порятунку фрустрованій від стрімко змінюваної і банальної сучасності людині в «благородній» минувшині, яка, як відомо, є завжди «іншою країною». На рівні пошуку відповідей на питання, які хвилюють ширші реальні спільноти і/або «уявлені» («абстрактні») спільноти (а будь-яка спільність, ширша від сільської чи невеличкої міської громади, «уявлена», проте не «уявна», тобто цілком вигадана) – соціальні і професійні групи, конфесії, етноси, нації тощо, фахові знавці минулого здатні вгамувати значно «глобальніші» очікування. З-поміж таких – запит на знання про витоки сучасного стану речей загалом і його окремих «властивостей» зокрема, наприклад, про джерела (українського) націотворення, про історичні підстави (українських) соціальних чи конфесійних розколів.

Характер та інтенсивність соціального замовлення фаховій спільноті, на наш погляд, залежали/залежать (в Україні) передусім від поширених в (українському) соціумі *соціальних ідентичностей* (локальних, конфесійних, класових, етнічних, національних), *політичних лояльностей* (тобто лояльностей чи нелояльностей до чинної політичної влади, а також візій про владу бажану) та

історичної пам'яті (масових історичних уявлень, історичної свідомості суспільства, буденної пам'яті)¹. Безумовне значення для вироблення і трансляції соціального замовлення з «народних» мас до «мас» професійних істориків мала/має «товщина» і якість прошарку інтелігенції/інтелектуалів/освічених людей, адже загал зазвичай меншою мірою і переймається подібними питаннями, і вміє їх артикулювати.

Якою мірою фахова спільнота сприймала/сприймає побажання соціуму, у якому вона перебуває? Як свідчить нечисленна спеціальна література про відповідні взаємини – досить незначною. По-перше, потурання *vox populi* суперечить фаховому кодексу. По-друге, суспільство (поза владою і на відміну від останньої) не володіло/не володіє силовими ресурсами для того, щоб примусити «почути» себе жерців Клію. Якщо говорити про умовне українське суспільство в різні епохи, то до 1991 р. його голос, зокрема й у тому, що воно хотіло почути від істориків, майже завжди було заблоковано через політичний контроль і відсутність відкритих каналів для комунікації з професійними істориками. Проте, як здається, історики все ж за будь-яких обставин певною мірою ангажовані соціальним замовленням у тому, що стосується вибору питань, які їх цікавили/цікавлять, проте не в пошуку відповідей на них – тут суспільство безсиле. Рівень саме такої ангажованості залежав/залежить від ступеня інтегрованості фахівця в актуальну суспільну проблематику, від того, наскільки вона його хвилює, наскільки він себе ототожнює з сучасним йому суспільством і його інтересами. Оскільки зазвичай історики, часто навіть уважаючи себе відстороненими від дійсності, усе-таки *a priori* занурені в ту соціальну реальність, у якій фізично перебувають, вони свідомо чи несвідомо віддають належне аспектам минулого, важливим для сучасності.

¹ Не станемо тут через відсутність такої потреби вдаватися до глибшого аналізу теоретичного змісту поняття «історична пам'ять» (та синонімних йому), якому присвячено багато літератури. Зазначимо найголовніше: це – складний комплекс знань суспільства про своє минуле, які існують в усній, візуальній і текстовій формі й активній пам'яті людей.

На жаль, історик української історіографії, який вивчає вплив на неї соціального замовлення, натрапляє на серйозні труднощі. Через брак вірогідних джерел соціальні ідентичності, політичні лояльності та масові історичні уявлення в умовно «українському» суспільстві минулого відомі для фахівців тільки фрагментарно. Про такі характеристики соціуму аж до 1991 р., коли в Україні були започатковані фахово організовані опитування громадської думки, історики лише припускають на основі непрямих свідчень. Далеко недостатньо на сьогодні вивчені й соціальні та культурні риси (ознаки, властивості) української інтелігенції в її різних історичних формах.

Значно краще досліджено другий складник поняття *суспільно-політична історія (української) історіографії* – політичний чинник. Забігаючи наперед, скажемо, що в українській історіографії наукового періоду його вважають більш вагомим, ніж попередньо охарактеризований «суспільний». Його розуміють у сенсі тих режимів політичної влади, у контексті яких жили і працювали (українські) історики. Останні перебували/перебувають під впливом бажаного для конкретної влади образу минулого, який окреслює вимоги, що їх ставлять можновладці до істориків (такі вимоги зазвичай називають *політичним замовленням*). Своєю чергою, цей чинник вимагає докладнішого аналізу.

Будь-який політичний режим експлуатує минуле заради досягнення своїх цілей – гречних чи не дуже, соціально відповідальних чи реакційних. Рівень використання і зловживання ним історією залежить від того, наскільки він демократичний чи недемократичний. Відтак, істориків треба вивчати саме те, якими методами політична влада моделює прийнятне для неї минуле і, зокрема, якими методами вона схиляє істориків до співучасті в цьому процесі. Влада демократично організованого суспільства не використовує насильницьких засобів до спрямування історіописання у відповідному річищі – тут її вплив на істориків мінімальний, і залежить не так від політиків, як від бажання/небажання фахівців дослухатися до їхніх «історичних» уподобань. В авторитарних чи тоталітарних політичних системах, які аж до 1991 р. контролюва-

ли українські терени², правителі активно дисциплінували професійних істориків, бачачи в них своїх підданих, що зобов'язані були слухняно виправдовувати за допомогою минулого їхні дії та, окрім того, самі брати участь у формуванні ідеологічних конструкцій, які легітимізували й обслуговували відповідні політичні режими, але в межах визначеного в Санкт-Петербурзі, Відні, Москві чи Бухаресті політичного курсу. Такі режими активно залучали фахівців-гуманітаріїв до масштабних заходів, спрямованих на вироблення в громадськості вигідних для влади образів минулого. Таку політику недемократій називатимемо усталеним у сучасній спеціальній літературі терміном *історична політика*. Натомість спеціальні заходи сучасної української держави щодо досягнення тієї самої цілі – впливу на ставлення суспільства до минулого, називатимемо державною *політикою пам'яті* (*меморіальною політикою, пам'яттєвою політикою*). (Залишаємо поза розглядом загальновідомі речі про типові способи реалізації історичної політики/політики пам'яті в минулому та сучасності). Різницю між історичною політикою та політикою пам'яті вбачаємо в тому, що в першому випадку держава карає за відмову приймати визначене «згори» минуле, у другому – не карає і не може карати. Відмінність також полягає в тому, що суб'єктом історичної політики може бути лише держава; у демократичній країні, на думку сучасного польського історика *Роберта Траби*, «діють принаймні чотири публічні актори, які можуть брати участь в обговоренні питання про бачення історії в суспільстві: уряд (політичне представництво), органи самоврядування [...], незалежні ЗМІ і громадянське суспільство».

Історик (української) історіографії також повинен звернутися й до мотивів, якими керується влада, втручаючись в історію. У випадках імперських утворень, що контролювали до 1991 р. українські землі, не обійтися без аналізу їхньої національної політики, від якої залежало – ігнорували, активно поборювали чи визнавали українську етнічну/національну самобутність, а відтак – і самостійність історичного розвитку. Активність володарів престолів у

² Тут і далі під *українськими теренами, українськими землями* розуміємо територію сучасної держави Україна.

«виправленні» минулого важко збагнути й без урахування їхнього загальнополітичного курсу, зокрема й зовнішнього його складника. Наприклад, читач якої-небудь праці з історії руських князівств середньовіччя, опублікованої в Радянському Союзі у 1940-х рр., не зрозуміє без знання такого політичного контексту, чому в принципі рядову перемогу новгородського князя Олександра Невського над рицарями Лівонського ордену в незначній битві на Чудському озері (1242) проголошували ледь не вирішальною і рятівною в протистоянні з «німецькою агресією» на руські землі, а самих орденців незмінно нарікали «німецькими псами-рицарями». Насправді йшлося як про складання сталінського культу Олександра Невського, якого комуністичний диктатор бачив своїм *alter ego*, так і про історіографічний вияв антизахідної, антикатолицької й особливо антинімецької і одночасно російськоцентричної сталінської пропаганди часів війни та післявоєнних років.

Гадаємо, що не потрібно докладно обґрунтовувати доцільність унесення до складу предмету *суспільно-політична історія (української) історіографії* проблематики ідейного світу самих (українських) істориків. Тут важливо побачити наявність «соціального» і «політичного» в їхньому світобаченні та науковій діяльності відповідно. Вона (наявність) виявляється в тиску соціального і політичного замовлення (що спонукає зосередитися на питанні здатності/нездатності вчених засвоювати/протидіяти цьому пресингу, а отже вивчати їхні особистісні риси), а також у наявних в (українських) істориків давнього/недавнього минулого і сучасності ідентичностях, ідеологічних уподобаннях і політичних лояльностях. «Соціально-політичне» не тільки становить істотний складник історикових репрезентацій минулого – історика історіографії повинен цікавити і зворотний вплив, який чинить історик на формування бачення минулого суспільством і владою.

Вивчення суспільних і політичних вимірів історіографії було б неповним, якщо б її історики виявляли суспільно-політичні чинники та мотиви історіописання, але не аналізували б наслідків їхньої дії, переосмислених у професійних репрезентаціях минулого. Це, напевно, одне із найбільш складних завдань для дослідника

суспільно-політичної історії (української) історіографії, адже такі репрезентації постають, як зазначено вище, як вислід дії та взаємодії багатьох «наукових» і «позанукових» чинників, і, зазвичай, і самому автору важко встановити, які його ідеї впливають із «втягнутих» із джерел історичних фактів і їх теоретичного «оброблення», а які є результатом впливу світогляду, політичних і суспільних реалій. Усе ж вдається простежити кореляцію між названим суспільно-політичним контекстом, істориковими суспільними пріоритетами, політичними симпатіями та його текстами.

Ключовим об'єктом імплантації «суспільного» і «політичного» в українській історіографії (як і в інших світових історіографіях) є (українська) *національна історія*, яка, починаючи з другої половини XIX ст., була і залишається донині головним дослідницьким напрямком за кількістю українських науковців і обсягом ресурсів, покладених на її опрацювання. Під цим поняттям розуміємо історію, яка має своїм предметом певну етнонаціональну спільність і яка прагне впливати на легітимізацію цієї спільності в інтелектуальному й політичному просторах і сприяти утвердженню й посиленню почуття національної самосвідомості.

У цій книзі буде описано, як національна історія в українській історіографії, будучи значною (але далеко не єдиною) мірою народженою суспільними потребами (як їх бачили її творці – українські історики, значна частина яких була і громадсько-політичними діячами), трансформувалася в умовах інтеграційного тиску (над) національних історій імперських історіографій і змінних викликів з боку самого українського суспільства. При тому українські історики прагнули надати національній історії характеру всеохопної оповіді, своєрідного узагальнювального бачення, що його іменуватимемо *національним історичним нарративом* (або також поширеним терміном *гранд-нарратив*)³.

На нашу думку (досить таки тривіальну), суспільно-політична історія (української) історіографії не може бути написана з чітким виокремленням власної території та її демаркацією від сусідніх

³ Інші категорії, що стосуються окремих вузких питань, будуть пояснені в основній частині посібника.

субдисциплін. Оскільки професійне історіописання, як уже наголошено вище, становить складний інтелектуальний процес, у якому «задіяні» різноманітні чинники, у тексті посібника читач знайде багато інформації, яка повинна була б «проходити» по відомству біоісторіографії, інституційної чи інтелектуальної історії української історіографії, але без якої важко зрозуміти роль власне суспільно-політичних аспектів українського професійного історіописання. Наприклад, неможливо пояснити становлення національної історії, не розглянувши її інтелектуальних витоків, пов'язаних з ідеями такого суто культурного явища, як романтизм. Проте, одне з наших завдань, які спробували вирішити в цьому посібнику, – тримаючи в полі зору весь спектр чинників українського історіописання, продемонструвати значущість саме тих із них, які вважаємо «суспільно-політичними».

Загальна логіка тексту цієї праці полягає в хронологічно-проблемному структуруванні історіографічного фактажу й розгортанні інтерпретації суспільно-політичної історії української історіографії відповідно до такої архітекtonіки. У першому розділі йдеться про генезу національної історії як провідного напрямку в українській історіографії, який поступово виокремився з російського імперського гранд-нарративу. Другий розділ присвячено українському радянському історіописанню, яке можна розглядати як лабораторію безпосередньої політизації історичного письма, де були напрацьовані й відтворені практики політичного втручання в історіографію та суворой субординації історичної науки політичному режиму, зокрема комуністичному. Перший досвід творчості українських істориків у позарадянських (еміграційних) обставинах свободи наукового пошуку й одночасно залежності від суспільного обов'язку бути корисним поневоленій більшовиками Батьківщині проаналізовано в наступній частині посібника. Сучасний історіографічний процес в Україні під «суспільно-політичним» кутом зору розглянуто в завершальному розділі книги.

Як нам відомо, історична наука не вивчала саме в такій концептуалізації описану в цій праці проблему. Проте існує вже чимала кількість спеціальної літератури про суспільно-політичні

процеси (зокрема українське націотворення), які впливали й на українське історіописання. Значно меншою мірою опрацьований їхній зв'язок з українською історичною наукою. Чимало зроблено і в плані дослідження особистих ідейних профілів українських істориків минулого. Досить добре вже вивчено інтелектуальну історію української історіографії. Осмислення і застосування здобутків наших попередників разом з аналізом найважливіших історіографічних джерел (текстів істориків) дало підстави для написання цієї праці. При тому, якщо для реконструкції проблеми стосовно періоду кінця XVIII – початку XX ст., а також щодо нерадянської/еміграційної української історіографії ми загалом опиралися на чинну історіографічну традицію, то під час характеристики українського радянського й сучасного історіописання в суспільно-політичному розрізі здебільшого подано результати самостійних досліджень автора. В останньому розділі, коли йдеться про дискусії навколо національної історії в сучасній українській історіографії, автор не тільки спробував їх проаналізувати «з боку», а, як (зацікавлений) співучасник історіографічного процесу, узяв на себе сміливість висловити й власні міркування.

Жанрова належність цієї праці зумовлює відсутність у ній бібліографічних покликань. Проте прізвища і найважливіші ідентифікаційні характеристики науковців, на чиїх висновках значною мірою побудовано книгу, згадано й у самому тексті, й у «Вибраній бібліографії», і в іменному покажчику. Не зайвим буде підкреслити, що попри авторову певну залежність від чинної історіографічної традиції, відповідальність за всі ідеї та положення, висловлені в посібнику, лежить на самому авторові.

Посібник, за задумом автора, має певну цільову аудиторію. Він призначений для студентів, слухачів магістерських програм і аспірантів історичних факультетів, а також для професійних істориків. Окрім того, він може бути корисним для широкого кола читачів, небайдужих до минулого й сучасного української історіографії.

1. ЧОМУ І ЯК УТВЕРДЖУВАЛАСЯ НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ

Навчальне видання

Віталій Петрович ЯРЕМЧУК

**УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ:
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ІСТОРІЯ**

Посібник

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *Романа Свинарчука*

Коректори *Віталій Максимчук, Євгенія Третьяк*

В оформленні обкладинки використано репродукцію ескізу картини Сергія Васильківського «Вибір полковником Мартина Пушкаря» (1903).

Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 16,74. Обл.-вид. арк. 15,87.

Наклад 200 пр. Зам. № 57–17.

Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура «Arsenal»

Оригінал-макет виготовлено у видавництві

Національного університету «Острозька академія»,

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свинарчук Р. В.

Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.